

Grondwettelijk Hof

PERSBERICHT
ARRESTEN 117/2021 en 118/2021

De verplichte bedwelming van dieren voorafgaand aan het slachten in het Vlaamse en Waalse Gewest schendt de Grondwet niet

Het Hof verwerpt de beroepen tot vernietiging tegen het algemeen verbod op onbedwelmd slachten in het Vlaamse en Waalse Gewest. Het Hof had in het arrest nr. 53/2019 drie vragen gesteld aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Bij zijn arrest van 17 december 2020 heeft het Hof van Justitie geoordeeld dat om het dierenwelzijn bij rituele slachtingen te bevorderen, lidstaten een verdovingsmethode kunnen opleggen die omkeerbaar is en niet tot de dood van het dier kan leiden. Het Hof oordeelt nu over de grond van de zaak. Het Hof benadrukt dat de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst een van de fundamenteën van een democratische samenleving is en erkent dat het algemeen verbod op onbedwelmd slachten een beperking inhoudt van de godsdienstvrijheid van joodse en islamitische gelovigen die alleen vlees eten van onbedwelmd geslachte dieren. Die beperking beantwoordt evenwel aan een dwingende maatschappelijke behoefte en is evenredig met de nagestreefde doelstelling om het dierenwelzijn te bevorderen. Voorts mag de mogelijkheid tot omkeerbare bedwelming bij ritueel slachten niet zo worden geïnterpreteerd dat ze zou voorschrijven op welke wijze een religieuze rite moet worden uitgevoerd.

1. Context van de zaak

Het Grondwettelijk Hof is gevraagd zich uit te spreken over de grondwettigheid van de invoering van een algemeen verbod op onbedwelmd slachten door de Vlaamse en Waalse decreetgever. De zesde staatshervorming heeft de bevoegdheid voor dierenwelzijn in 2014 overgeheveld naar de Gewesten. De dierenwelzijnswet, die voordien gold, liet rituele slachtingen zonder voorafgaande bedwelming bij wijze van uitzondering toe. De Vlaamse en Waalse decreetgever hebben ervoor gekozen om die uitzondering op te heffen na afloop van een overgangperiode, met die nuance dat voor rituele slachtingen de techniek van de omkeerbare bedwelming kan worden toegepast. De algemene verplichting van voorafgaande bedwelming is in werking getreden op 1 januari 2019 in het Vlaamse Gewest en op 1 september 2019 in het Waalse Gewest.

De [Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden](#) verplicht bedwelming bij het slachten van dieren, maar staat een uitzondering toe voor rituele slachtingen. Het Hof heeft beslist bij zijn [arrest nr. 53/2019 van 4 april 2019](#) over het Vlaamse decreet om drie prejudiciële vragen te stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie, vooraleer zich uit te spreken over de grond van de zaak. Het Hof is verplicht om vragen te stellen wanneer er twijfel is over de interpretatie of de geldigheid van Unierecht in een procedure. Vervolgens heeft het Hof het onderzoek over de beroepen tot vernietiging tegen

het Waalse decreet bij [arrest nr. 115/2019 van 18 juli 2019](#) opgeschort totdat het Hof van Justitie de vragen over het Vlaamse decreet had beantwoord. De grote kamer van het Hof van Justitie heeft zich uitgesproken over de drie prejudiciële vragen bij zijn [arrest in de zaak C-336/19 van 17 december 2020](#).

2. Onderzoek door het Hof

Het Hof onderzoekt in de arresten nrs. 117/2021 en 118/2021 de kritiek van de verzoekende partijen dat de invoering van de algemene verplichting tot voorafgaande bedwelming een schending inhoudt van (1) de Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden, (2) de vrijheid van godsdienst, (3) het beginsel van de scheiding van Kerk en Staat en (4) het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid, de vrijheid van ondernemen en het vrij verkeer van goederen en diensten en (5) het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie.

2.1. De Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden (B.6-B.13)

Bij zijn [arrest van 17 december 2020](#) heeft het Hof van Justitie geoordeeld dat om het dierenwelzijn bij rituele slachtingen te bevorderen, lidstaten een verdovingsmethode kunnen opleggen die omkeerbaar is en niet tot de dood van het dier kan leiden. Een dergelijke verplichting schendt niet het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Het Hof citeert het arrest uitvoerig en besluit dat het de kritiek van de verzoekende partijen weerlegt dat de algemene vereiste van voorafgaande bedwelming, zoals geregeld in het Vlaamse en Waalse decreet, afbreuk zou doen aan de uitzondering voorzien voor rituele slachtingen in de [Europese verordening 1099/2009](#).

2.2. De vrijheid van godsdienst (B.14.1-B.28)

Het Hof oordeelt vervolgens over de kritiek dat het Vlaamse en Waalse decreet de godsdienstvrijheid van joodse en islamitische gelovigen zou schenden doordat het hun onmogelijk wordt gemaakt om dieren te laten slachten overeenkomstig hun religieuze voorschriften en om zich ritueel geslacht vlees te verschaffen.

De vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst is een van de fundamenteën van een democratische samenleving. In haar religieuze dimensie vormt ze een van de meest wezenlijke elementen van de identiteit van gelovigen en hun levensopvatting, maar ze is ook een kostbaar goed voor atheïsten, agnosten, sceptici en onverschilligen. Deze vrijheid is immers essentieel voor het pluralisme, inherent aan een democratische samenleving. Naast het absolute en onvoorwaardelijke recht om een godsdienstige overtuiging te hebben en te veranderen (*forum internum*), omvat de vrijheid van godsdienst ook de vrijheid om alleen of met anderen, in het openbaar of privé, een religieuze overtuiging tot uiting te brengen (*forum externum*). Aangezien dit aspect een impact kan hebben op anderen, kan het beperkt worden voor zover het bij wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is.

De speciale slachtmethodes die vereist zijn voor religieuze riten, evenals het naleven van religieuze voedselvoorschriften en het zich kunnen verschaffen van vlees dat afkomstig is van dieren die werden geslacht overeenkomstig die religieuze voorschriften, zijn aspecten van het tot uiting brengen van een religieuze overtuiging. Het Hof gaat ervan uit dat de algemene verplichting tot bedwelmd slachten een beperking inhoudt van de vrijheid van godsdienst voor die joodse en islamitische gelovigen die overeenkomstig hun specifieke religieuze voorschriften alleen vlees nuttigen van dieren die zonder voorafgaande bedwelming zijn

geslacht, om te verzekeren dat de dieren niet worden onderworpen aan enig procedé dat al voor het slachten een beschadiging teweeg kan brengen of de dood tot gevolg kan hebben en dat die dieren leegbloeden.

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de Vlaamse en Waalse decreetgever gehoor wensen te geven aan de groeiende bewustwording in de samenleving van het belang van dierenwelzijn en dat zij ervan uitgaan dat het onbedwelmd slachten een lijden bij het dier veroorzaakt dat vermijdbaar is. De bescherming van het welzijn van dieren als wezens met gevoel is een legitiem doel van algemeen belang. Het is een ethische waarde waaraan steeds meer belang wordt gehecht in de Belgische samenleving, evenals in andere hedendaagse samenlevingen.

Uit wetenschappelijke adviezen van de Europese Autoriteit voor voedselveiligheid blijkt dat er wetenschappelijke consensus bestaat over het feit dat voorafgaande bedwelming de beste manier is om het lijden van dieren bij het doden te verminderen. De Vlaamse en Waalse decreetgever meenden dat minder ingrijpende maatregelen niet zouden kunnen verhinderen dat een zeer belangrijke aantasting van het dierenwelzijn zou blijven bestaan. Voorts hebben ze gezocht naar een evenwicht tussen de bescherming van het dierenwelzijn en het eerbiedigen van de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst. Om zoveel als mogelijk tegemoet te komen aan de bekommernissen van de betrokken religieuze gemeenschappen, is voor religieuze slachtingen voorzien in een omkeerbare bedwelming. Ook al beantwoordt die alternatieve verdovingsmethode volgens de verzoekende partijen niet aan hun religieuze voorschriften, kan ze wel in aanmerking worden genomen bij de beoordeling van de evenredigheid van de beperking. De vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst moet worden geïnterpreteerd in het licht van de huidige levensomstandigheden en de opvattingen die vandaag de dag in democratische staten heersen. Dierenwelzijn vormt een waarde waar hedendaagse democratische samenlevingen steeds meer belang aan hechten. Deze maatschappelijke ontwikkelingen kunnen een algemene vereiste van voorafgaande bedwelming mede rechtvaardigen.

De mogelijkheid om vlees van onbedwelmd geslachte dieren in te voeren uit het buitenland doet volgens sommige verzoekende partijen afbreuk aan de pertinentie van de algemene verplichting tot bedwelmd slachten in het Vlaamse en Waalse Gewest. Het Hof oordeelt dat rechtsregels over het slachten van dieren die gelden in andere gewesten en landen, evenwel geen rol mogen spelen in de beoordeling van de pertinentie van de bestreden decreten. Het staat aan de andere gewesten en landen vrij om al dan niet in een uitzondering te voorzien voor religieuze slachtingen. Het feit dat de Vlaamse en Waalse decreetgever niet bij machte zijn om het dierenwelzijn ten volle te beschermen door de verkoop en de consumptie van het vlees van onbedwelmd geslachte dieren volledig aan banden te leggen, mag hen evenwel niet verhinderen om die doelstelling na te streven aan de hand van maatregelen die ze wel kunnen nemen.

Het Hof besluit dat de beperking die de bestreden decreten stellen aan de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst beantwoordt aan een dwingende maatschappelijke behoefte en evenredig is met de nagestreefde wettige doelstelling om het dierenwelzijn te bevorderen.

2.3. Het beginsel van de scheiding tussen Kerk en Staat (B.29.1-B.34)

De verzoekende partijen menen voorts dat de bestreden bepalingen zouden voorschrijven op welke wijze een religieuze rite dient te worden uitgevoerd, wat onverzoenbaar zou zijn met het beginsel van de scheiding tussen Kerk en Staat.

Om zoveel als mogelijk tegemoet te komen aan de bekommernissen van de betrokken religieuze gemeenschappen hebben de decreetgevers voorzien in de techniek van de omkeerbare bedwelming die niet de dood van het dier tot gevolg mag hebben in het kader van een religieuze rite. Die bepaling mag niet zo geïnterpreteerd worden dat het is toegestaan om de verdoving te laten uitwerken en dan pas over te gaan tot het slachten van het dier. Evenmin zijn de religieuze gemeenschappen verplicht om de techniek van de omkeerbare bedwelming toe te passen. De wettelijke mogelijkheid om die alternatieve verdovingsmethode te gebruiken, kan dan ook niet worden begrepen als een definiëring van de speciale slachtmethoden voor religieuze riten. Dit is evenzeer zo voor de mogelijkheid voorzien in het Vlaamse decreet dat de bedwelming bij runderen bij religieuze slachtingen, tijdelijk onmiddellijk na het kelen mag plaatsvinden, totdat omkeerbare bedwelming praktisch toepasbaar is.

Een definiëring van religieus slachten zou immers niet verzoenbaar zijn met het beginsel van de scheiding tussen Kerk en Staat dat de plicht omvat tot neutraliteit en onpartijdigheid van de decreetgevers ten aanzien van de legitimiteit van religieuze overtuigingen of hoe ze tot uiting worden gebracht. Onder voorbehoud van die interpretaties, is de kritiek van de verzoekende partijen niet gegrond.

2.4. Het recht op arbeid en op vrije keuze van beroepsarbeid, de vrijheid van ondernemen en het vrij verkeer van goederen en van diensten (B.35-B.40)

Het algemeen verbod op onbedwelmd slachten zou volgens de verzoekende partijen religieuze slachters verhinderen hun beroep uit te oefenen en vlees aan te bieden dat zeker afkomstig is van dieren die geslacht werden overeenkomstig de religieuze voorschriften gevolgd door hun klanten.

Het Hof verwijst naar de overwegingen over de toetsing van de beperking van de vrijheid van godsdienst en stelt dat hieruit voortvloeit dat de Vlaamse en Waalse decreetgever konden oordelen dat de beperkingen die de bestreden decreten met zich meebrengen voor het recht op arbeid, de vrije keuze van beroepsarbeid en de vrijheid van ondernemen, noodzakelijk zijn en dat geen minder verregaande maatregelen denkbaar zijn om de doelstelling van het bevorderen van dierenwelzijn te realiseren. Voorts kunnen slagerijen zich nog steeds bevoorraden met vlees van ritueel geslachte dieren.

2.5. Het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie (B.41-B.48)

Het Hof onderzoekt tot slot de kritiek dat de bestreden regelingen verscheidene discriminaties zouden invoeren.

Ten eerste zouden joodse en islamitische gelovigen zonder redelijke verantwoording op dezelfde wijze worden behandeld als personen die geen specifieke religieuze voedselvoorschriften volgen. Het Hof oordeelt dat die kritiek in wezen neerkomt op het aanvoeren van een schending van de godsdienstvrijheid van joodse en islamitische gelovigen, waar het zich reeds over heeft uitgesproken.

Ten tweede zouden joodse en islamitische gelovigen onterecht op dezelfde manier behandeld worden. Het Hof stelt dat het loutere gegeven dat de voedselvoorschriften voor joodse en islamitische gelovigen verschillend zijn, niet volstaat om aan te nemen dat zij zich in wezenlijk verschillende situaties bevinden.

Ten derde zou de uitzondering die geldt voor jacht en visvangst discriminerend zijn. Uit het [arrest van het Hof van Justitie](#) blijkt dat het feit dat de [Europese verordening 1099/2009](#) geen verplichte bedwelming vereist voor het doden van dieren tijdens de jacht of visvangst in overeenstemming is met het gelijkheidsbeginsel. Om dezelfde redenen stelt het Hof dat de uitzondering voor de jacht en visvangst niet discriminerend is.

3. Besluit

Het Hof verwerpt de beroepen onder voorbehoud van de interpretaties ten aanzien van de legitimiteit van religieuze overtuigingen en hoe ze tot uiting worden gebracht in het kader van de plicht van neutraliteit en onpartijdigheid van de Staat.

Het Grondwettelijk Hof is het rechtscollege dat waakt over de inachtneming van de Grondwet door de verschillende wetgevers in België. Het Hof kan wetten, decreten en ordonnanties vernietigen, ongrondwettig verklaren en schorsen wegens schending van een fundamenteel grondrecht of een bevoegdheidverdelende regel.

Dit persbericht, opgesteld door de cel « media » van het Hof, bindt het Grondwettelijk Hof niet. De tekst van de arresten [117/2021](#) en [118/2021](#) zijn te vinden op de webstek van het Grondwettelijk Hof.

Contactpersonen voor de pers : [Sarah Lambrecht](#) | 02/500.12.83 | [Frank Meersschaut](#) | 0475/325.218 | [Tim Souverijns](#) | 02/500.12.21

Volg het Hof via Twitter [@ConstCourtBE](#)